

Marcin Sokalski

ORCID: 0000-0001-6782-3229

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Początki działalności publicznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego za panowania Władysława IV Wazy

**Beginnings of the Public Activity
of Jerzy Sebastian Lubomirski during
the Reign of Władysław IV Vasa**

Abstrakt

Artykuł omawia początki działalności publicznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego (1616–1667), jednego z synów wojewody krakowskiego Stanisława Lubomirskiego. Wykorzystując bogaty materiał archiwalny, autor, wśród wielu innych kwestii, stawia pytanie o to, czy początkowe lata działalności politycznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego wywarły wpływ na jego późniejszą postawę rokoszanina. W młodości J.S. Lubomirski wzorem wielu młodych magnatów odbył kilkuletnią podróż edukacyjną po Europie. Działalność publiczną J.S. Lubomirski rozpoczął od funkcji marszałka sejmiku w Proszowicach, a następnie wyboru na oba sejmy w 1637 r. W działalności poselskiej na sejmach w latach 1637, 1638, 1639, 1640, 1643, 1646 i 1647 zazwyczaj balansował między postawą opozycjonisty realizującego plany ojca jako lidera szlachty małopolskiej a polityka umiarkowanie neutralnego, gdy w 1643 r. został marszałkiem sejmu. Zgromadzony materiał źródłowy wskazuje, że Jerzy Sebastian Lubomirski okazał się najzdolniejszym spośród synów Stanisława Lubomirskiego, wyraźnie

dystansując pod względem zdolności przywódczych i popularności wśród szlachty starszego brata Aleksandra Michała i młodszego Konstantego Jacka. Po śmierci ojca w 1649 r. to właśnie Jerzy Sebastian stał się głową potężnej rodziny Lubomirskich.

Słowa kluczowe: Lubomirscy, sejm, sejmik, elita polityczna, parlamentaryzm, Małopolska

Abstract

The article discusses the beginnings of the public activity of Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667), a son of the Cracow voivode Stanisław Lubomirski. Using abundant archival material, the author poses the question of whether the early years of Jerzy Sebastian Lubomirski's political activity influenced his later attitude as a rebel, and raises several other issues. As a young man, J.S. Lubomirski, following the example of many young magnates, took an educational trip around Europe which he continued for several years. J.S. Lubomirski's public activities began with his position as Speaker of the Proszowice sejmik and then his election to both Sejms in 1637. In his parliamentary activities at the Sejm in 1637, 1638, 1639, 1640, 1643, 1646 and 1647, he usually balanced between the stance of an oppositionist carrying out his father's plans as the leader of the Lesser Poland nobility and a moderately neutral politician when he became Speaker of the Sejm in 1643. The collected sources indicate that Jerzy Sebastian Lubomirski turned out to be the most talented of Stanisław Lubomirski's sons, clearly distancing his older brother Aleksander Michał and the younger Konstanty Jacek in terms of leadership skills and popularity among the nobility. After his father's death in 1649, it was Jerzy Sebastian who became the head of the powerful Lubomirski family.

Keywords: the Lubomirskis, Sejm, sejmik, political elite, parliamentarism, Lesser Poland

Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667) to postać, która do dziś wywołuje w historiografii emocje, polemiki i dyskusje. Jego osobą i działalnością publiczną zajmowało się wielu historyków, poczynając od Wiktora Czermarka i Łukasza Kurdybachy, a skończywszy na badaczach współczesnych¹. Przed dwiema dekadami monografię poświęconą magnatowi

1 Biogram napisał Adam Kersten, „Jerzy Sebastian Lubomirski”, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB) (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1973), t. XVIII, 14–19.

napisał Witold Kłaczewski². Spotkała się ona z żywą dyskusją w postaci obszernego artykułu recenzyjnego autorstwa Zbigniewa Anusika, zawierającego korektę między innymi ustaleń dotyczących stanu majątkowego rodziny Lubomirskich czy też nastawienia Stanisława Lubomirskiego wobec polityki Władysława IV³. W ostatnim dziesięcioleciu o rodzinie Lubomirskich wspomniano zarówno w pracach zbiorowych, jak i, przede wszystkim, w monografii przedstawiającej opinie szlachty na temat liberum veto pióra Michała Dankowskiego⁴.

O ile okres edukacji i podróży zagranicznych oraz działalność polityczna Lubomirskiego w latach 50., a zwłaszcza 60. XVII w. jest już solidnie oświetlona w opracowaniach, o tyle wciąż mniej wiadomo o początkach działalności publicznej tego magnata, a przecież doświadczenia pierwszych lat aktywności politycznej musiały mieć wpływ na działalność

-
- 2 Łukasz Kurdybacha, „Wychowanie Aleksandra i Jerzego Lubomirskich w XVII wieku”, w: *Minerwa Polska*, R. II, z. 1–4 (1930): 139–156; Wiktor Czermak, *Studia Historyczne* (Kraków: Spółka Wydawnicza Polska, 1901) (tu szkic: *Młodość Jerzego Lubomirskiego 1616–1636*, 137–198); *idem*, *Ostatnie lata Jana Kazimierza*, oprac. i wstępem poprzedził Adam Kersten (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1972) (tu szkic: *Sprawa Lubomirskiego w roku 1664*); Joanna Bąkowa, *Szlachta województwa krakowskiego wobec opozycji Jerzego Lubomirskiego w latach 1661–1667* (Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974); Stefania Ochmann, *Sejmy lat 1661–1662. Przegrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1977); Witold Kłaczewski, *W przededniu wojny domowej w Polsce. Walka sejmowa lat 1664–1665* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1984); *idem*, *Abdykacja Jana Kazimierza: społeczeństwo szlacheckie wobec kryzysu politycznego lat 1667–1668* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1993); Mirosław Nagielski, *Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku* (Warszawa: Wydawnictwo Trio, 1994); *idem*, *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy* (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2011).
 - 3 Witold Kłaczewski, *Jerzy Sebastian Lubomirski* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2002); Zbigniew Anusik, „Kilka rys na portrecie sławnego rokoszanina. Rzecz o najnowszej biografii Jerzego Sebastiana Lubomirskiego”, *Przegląd Nauk Historycznych* 2004, R. III, nr 1(5): 145–191.
 - 4 *Lubomirscy – rodu droga na parnasy Rzeczypospolitej: IX Janowieckie Spotkania Historyczne: materiały sesji naukowej, 25 czerwca 2011*, T. 1, red. Henryk Gmiterek et al. (Janowiec: Towarzystwo Przyjaciół Janowca, 2012) (m.in. Witold Kłaczewski, *Janowiecka linia Lubomirskich na tle dziejów rodu*, 25–56; Eugeniusz Janas, *Lubomirscy w dziejach wojskowych Rzeczypospolitej XVII–XVIII wieku*, 57–71; Dariusz Kupisz, *Lubomirscy na forum sejmiku województwa sandomierskiego w XVII wieku*, 75–94); Eugeniusz Janas, „Jerzy Sebastian Lubomirski – mistrz intrygi politycznej”, w: *Lubomirscy – wśród ludzi i książek: X Janowieckie Spotkania Historyczne: materiały sesji naukowej 29 czerwca 2013: Zamek w Janowcu (Dom Północny)* T. 2, red. Henryk Gmiterek et al. (Janowiec: Towarzystwo Przyjaciół Janowca, 2014), 67–82; Michał Zbigniew Dankowski, *Liberum veto. Chłuba czy przekleństwo? Zrywanie sejmów w ocenach społeczeństwa drugiej połowy XVII wieku* (Toruń: Jagiellońskie Wydawnictwo Naukowe, 2019).

w wieku dojrzałym⁵. Z uwagi na wciąż istniejące luki w dotychczasowym stanie badań w niniejszym artykule chciałbym rzucić więcej światła właśnie na dorobek pierwszych lat działalności publicznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego⁶.

W zgodnej opinii historyków polityczny debiut Jerzego Sebastiana można datować na rok 1636, gdy powrócił do kraju z podróży zagranicznych⁷. On sam zresztą wskazał ten moment swego życia 30 lat później w słynnym *Jawnej Niewinności Manifeste...*, swego rodzaju próbie zmierzenia się z dorobkiem politycznym, a w pewnym sensie także rozliczenia z własnym życiem⁸. Solidna edukacja w kraju, podróże wzbogacające wiedzę młodego magnata o Europie Zachodniej i znajomość języka francuskiego stanowiły jeden z fundamentów, którymi dysponował Jerzy Sebastian, wchodząc na scenę polityczną⁹. Drugim był majątek, gdy za sprawą starań ojca w latach 1628–1638 otrzymał drogą cesji szereg królewskich, począwszy od starostwa dobczyckiego, tymbarskiego i lipnickiego, poprzez sądeckie (1637), spiskie (1638), chmielnickie w 1645 r. i rok później krakowskie¹⁰.

Czy w 1636 r. był już w pełni samodzielny? Kontrolę nad starostwami, a tym samym nad ich dochodami wciąż sprawował ojciec, a zatem na

5 Ostatnio najobszerniej o edukacji rodziny Lubomirskich pisała Dorota Żołądź-Strzelczyk, *Pod każdym względem szlachetne ci dają wychowanie... Studia z dziejów wychowania szlachty w epoce staropolskiej* (Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2017), 21–49. W 2018 r. Artur Goszczyński obronił pracę doktorską pt. *Lubomirscy w systemie politycznym Rzeczypospolitej za panowania Zygmunta III i Władysława IV*. Niestety, tekst ten nie został wydany i pozostaje mieć nadzieję, że tak się stanie m.in. z uwagi na bogatą podstawę źródłową i szereg ciekawych ustaleń, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Dokt. 2018/219.

6 Kłaczewski (*Jerzy Sebastian*, 56) uznał lata 1640–1642 za bierne w karierze Lubomirskiego, a Goszczyński (*Lubomirscy w systemie politycznym*, 7) skoncentrował się w swej pracy na Sebastianie i Stanisławie Lubomirskich jako najwybitniejszych przedstawicielach dwóch pokoleń rodu.

7 M.in. Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 315; Kłaczewski, *Jerzy Sebastian*, zob. Janas, „Jerzy Sebastian Lubomirski”, 32.

8 Jerzy Sebastian Lubomirski, *Jawnej Niewinności Manifest Bogu, światu, ojczyźnie przez [...] P. Jerzego Sebastiana [...] Lubomirskiego [...] Podany [...]* (Warszawa: drukarnia Krzysztofa Schedla, 1666), 6.

9 Zofia Libiszowska, *Żona dwóch Wazów* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1963), 18.

10 Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 317; Krzysztof Chłapowski, *Starostwie niegradowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017, 69, 78, 344; tu datacja uzyskania starostwa tymbarskiego przesunięta na 1622 rok); *Sumariusz Metryki Koronnej*, seria nowa, t. XI, *Księga wpisów podkanclerzego i następnie kanclerza Tomasza Zamoyskiego MK 181 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie 1633–1637*, oprac. Janusz Dąbrowski (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2019), 33.

usamodzielnienie ekonomiczne Jerzy Sebastian, o czym w dalszej części tekstu, musiał jeszcze poczekać¹¹. Nie ma jednak wątpliwości, że objęcie niektórych królewskich folwarków, a młody magnat uczył się, jak budować siatkę kontaktów i wpływów, i to nie tylko wśród szlachty¹². Rozmieszczenie większości nadanych mu królewskich folwarków w województwie krakowskim skutkowało mocniejszym związaniem Jerzego Sebastiana z lokalną elitą polityczną. Województwo krakowskie jako tzw. górne należało do szczególnie pożądanego pod względem urzędów ziemskich. Nie do pomyślenia byłby tu przypadek np. ziemi liwskiej, gdzie w jednym ze spisów podatku pogłównego pojawiła się adnotacja „vacat podkomorstwo już drugi rok”¹³. Dostrzegano też przewodnią rolę sejmiku w Proszowicach. W roku debiutu politycznego Jerzego Sebastiana kasztelan zawichojski Mikołaj Porębski pisał do szlachty na sejmiku w Zatorze: „rozumiam, że WM moi Mściwi Panowie nie będziecie chcieli różnić się od Województwa Krakowskiego za którym nieomylnie wszystkie Województwa pójdą. A luboby tesz i różność jaka była, nie godziło by się nam przecie od Województwa naszego odstąpić”¹⁴.

Mając zaledwie dwadzieścia lat, Jerzy Sebastian marszałkował na sejmiku deputackim w Proszowicach z 15 września 1636 r., a w grudniu wybrano go po raz pierwszy na posła¹⁵. Ojciec nie bez powodów wybrał sejmik deputacki, który zazwyczaj przebiegał spokojniej niż np. poselski czy relacyjny¹⁶. W przypadku powodzenia misji łatwiej było starać się o funkcję poselską i tak też się stało. Jerzy Sebastian pisał do ks. Władysława Dominika Ostrońskiego-Zasławskiego w połowie listopada 1636 r., że z woli ojca ma stawić się na sejmiku 10 grudnia, a następnie jechać do Warszawy¹⁷.

11 Anusik, „Kilka rys na portrecie”, 162.

12 Np. wójtem sądeckim był Stanisław Olszyński, nadworny aptekarz Lubomirskich; Maria Marcinkowska, *Lubomirscy. Starostowie sądecki i spisy* (Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe, 1998), 37.

13 Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego, dz. I, nr 7, ks. 66, 869.

14 Mikołaj Porębski do sejmiku zatorskiego, Osiek, 11 II 1636, Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ), rkps 5816/III, 287.

15 *Akta Sejmikowe Województwa Krakowskiego* (dalej: ASWK), t. II, wyd. Adam Przyboś (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1953), t. II, 207.

16 Andrzej Korytko, „Na których opiera się Rzeczpospolita”. *Senatorowie koronni za Władysława IV* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2015), 302–303.

17 Jerzy Sebastian Lubomirski do Władysława Dominika Ostrońskiego-Zasławskiego, Łańcut 15 XI 1636, AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, ks. 9, t. II, 291; Janas,

Czy jednak młody magnat dotarł do stolicy a jeśli tak, to czy był obecny na sejmie zwyczajnym w 1637 r.? Dostępne źródła dowodzą, że w komplecie poselskim z województwa krakowskiego zabierali głos tylko doświadczeni parlamentarzyści: chorąży krakowski Mikołaj Koryciński, dworzanin królewski Franciszek Dembiński oraz podkomorzy krakowski Marcjan Ścibor Chełmski¹⁸. Co więcej, nie wszyscy posłowie przybyli na sejm w tym samym czasie, np. Koryciński pojawił się w Warszawie dopiero 9 lutego, a więc długo po rozpoczęciu obrad (sejm rozpoczął się 20 stycznia)¹⁹. Możliwe zatem, że Lubomirski, o ile w ogóle dotarł na sejm, raczej obserwował doświadczonych kolegów, niż sam zabierał głos²⁰. Nie da się rozstrzygnąć, czy wpłatał się w niefortunny incydent z 10 lutego 1637 r., gdy grupa posłów krakowskich pojawiła się w izbie poselskiej pod wpływem alkoholu, obrażając między innymi grupę posłów litewskich²¹.

Równie niewiele wiadomo o jego aktywności na sejmie nadzwyczajnym w 1637 r. (obrazy 3–18 VI), choć część posłów z Proszowic (Chełmski i Dembiński) bynajmniej nie należała do milczków²². Źródła nie wymieniają Lubomirskiego wśród aktywnych parlamentarzystów. Być może po prostu nie przyjechał, co można wytłumaczyć nie tyle wielką polityką,

„Jerzy Sebastian Lubomirski”, 32; Robert Kołodziej, *Pierwszy sejm z 1637 roku* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003), 83.

18 Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: AP Gd.), rkps 300, 29/118, 220–220v, 222v, 223v, 229v, 230–230v, 231v.

19 Kołodziej, *Pierwszy sejm*, 152, 163.

20 O tym, że posłów krakowskich nie było od samego początku obrad, wiemy np. z korespondencji posłów miasta Krakowa do rajców miejskich, w której informowali o przekazaniu marszałkowi sejmowi 100 złp i o oczekiwaniu na „posłów naszych krakowskich, abyśmy co przez nich otrzymać mogli, to coście nam WM w Informacyjnej dali, albo jeszcze Wm. Dacie”, Paweł Hippolit i Andrzej Węgrzynowicz do rady miasta Krakowa, Warszawa 25 I 1637, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: PAN-PAU), rkps 424, 21v.

21 Biblioteka Czartoryskich (dalej: BCz), rkps 390, 298; Albrycht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, tłum. i oprac. Adam Przyboś et al., t. II (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980), 15. Zdaniem R. Kołodzieja (*Pierwszy sejm*, 165) w incydencie mogli uczestniczyć Koryciński, Dembiński i dworzanin królewski Jan Adam Stadnicki.

22 Wybrany na sejmiku obok podkomorzego krakowskiego Marcjana Ścibora Chełmskiego, chorążego krakowskiego Mikołaja Korycińskiego, łowczego krakowskiego Jana Chełmskiego, dworzanina królewskiego Franciszka Dębińskiego i Stanisława Chrzastowskiego, ASWK, t. II, 223. O aktywności krakowskich parlamentarzystów na sejmach w 1637 r. pisałem w: „Na pograniczu dwóch epok. Działalność parlamentarna Mikołaja Korycińskiego (1586–1637)”, *Studia Historyczne*, R. XLI, (1998), z. 4: 504–505; „Kilka uwag o działalności sejmowej Franciszka Dembińskiego”, *Studia Historyczne*, R. XLII, (1999), z. 3: 354–355; „Działalność parlamentarna i sejmikowa Marcjana Ścibora Chełmskiego (1576–1641)”, *Rocznik Filozoficzny Ignatianum*, Vol. 25, No. 1, (2019), 86–87.

ile meandrami życia prywatnego. Staropolskie wejście w dorosłość to przecież nie tylko aktywność polityczna, ale nawet w większym stopniu małżeństwo i uzyskanie samodzielności ekonomicznej. W 1637 r. Jerzy Sebastian ożenił się Konstancją z Ligęzów, młodszą córką kasztelana sandomierskiego Mikołaja Spytka Ligęzy. Mąż bez wątpienia był dla młodego magnata korzystny, biorąc pod uwagę prestiż domu Ligęzów, ale przede wszystkim przyniósł korzyści ekonomiczne. Z chwilą śmierci kasztelana (pogrzeb w Rzeszowie 19 V 1637) rozpoczęło się nerwowe „porządkowanie” spraw majątkowych przez rywalizujących spadkobierców. Było się o co bić, bo na zamku w Dąbrowie Tarnowskiej znaleziono potwierdzenie krążących od dawna opowieści o zamożności starego Ligęzy. Wyścig po skarby wygrał ks. Władysław Dominik Ostrogski-Zasławski, mąż Zofii Pudencjanny, starszej córki Ligęzy. Spór majątkowy wynikający z podważenia przez obu zięciów testamentu Ligęzy rozwiązano dopiero w 1639 r., kiedy dokonano podziału spornego majątku²³.

Historycy odnotowali udział Jerzego Sebastiana na sejmie w 1638 r. 7 kwietnia wszedł w skład deputacji do rozmów z hetmanem wielkim koronnym Stanisławem Koniecpolskim w sprawie „uciszenia” kozaków i zapłaty wojsku²⁴. Został też wybrany do komisji do ceł morskich²⁵. Sejm ten przeszedł do historii między innymi za sprawą ostrych protestów przeciwko ustanowieniu Kawalerii Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Idea stowarzyszenia czy bractwa orderowego konsolidującego elitę władzy nie była w Europie nowa, by przypomnieć np. Order Złotego Runa dynastii Habsburgów. Na gruncie polskim pomysł powołania kawalerii orderowej zmaterializował się jednak dopiero na początku panowania Władysława IV z inicjatywy tyleż samego władcy, co podskarbiego nadwornego koronnego Jerzego Ossolińskiego,

23 W czasie sporu Lubomirscy zajęli Rzeszów wraz z okolicznymi dobrami i Głogów. W wyniku ugody w Dąbrowie w czerwcu 1639 r. Stanisław Lubomirski dostał 89 tys. zł mających przypaść Jerzemu Sebastianowi, co zrekompensował w 1640 r., oddając mu Grabie, Wołę Grabską, Tarnawę i część Kawca; Kazimierz Przyboś, „Materiały do dziejów latyfundiów Lubomirskich. Podział majątku Stanisława Lubomirskiego w latach 1642–1649”, *Przemyskie Zapiski Historyczne*, R. VIII–IX (1991–1992): 223; Józef Długosz, „Władysław Dominik Ostrogski-Zasławski (1616–1656). Zarys biografii negatywnej”, w: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003), 98.

24 Robert Kołodziej, „Uwagi o procedurze parlamentarnej na przykładzie sejmu z 1638 r.”, w: *Czasy nowożytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplińskiego w 100 rocznicę urodzin*, red. Krystyn Matwijowski, *Prace Historyczne*, t. XXXVIII (Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 2005), 73.

25 AP Gd., rkps 300, 29/120, 124v.

który zawiózł projekt statutu Kawalerii do Rzymu i przedstawił papieżowi Urbanowi VIII w grudniu 1633 r.²⁶

W literaturze przedmiotu słusznie zwraca się uwagę na fakt, że w myśl statutu Kawaleria, która docelowo miała liczyć 72 kawalerów spośród szlachty koronnej i litewskiej oraz 24 cudzoziemców, nie była klasycznym orderem państwowym, ale swoistym „wyróżnieniem” w ramach bractwa religijnego. To teoretycznie nie powinno wzbudzać podejrzeń szlachty, tak czulej na punkcie jakiegokolwiek naruszenia wolności i równości szlacheckiej. Zaskakująca cisza wokół projektu w latach 1634–1637 każe jednak przypuszczać, że król i Ossoliński doskonale zdawali sobie sprawę z prawdziwego (politycznego) celu Kawalerii i czekali na odpowiedni moment, by ujawnić projekt²⁷. Latem 1637 r. Władysław IV rozpoczął intensywną akcję propagandową skierowaną do grupy trzynastu wybranych magnatów na czele z hetmanem wielkim koronnym Stanisławem Koniecpolskim i Stanisławem Lubomirskim, a przez Rzeczpospolitą przetoczyła się wielka kampania propagandowa przeciwko Kawalerii, umiejętnie podsycana przez ojca Jerzego Sebastiana w Koronie i ks. Krzysztofa Radziwiłła na Litwie. Odmowa wejścia w poczet kawalerów Orderu zaproszonych magnatów oraz opór szlachty na sejmikach doprowadziły najpierw do kilkakrotnego przesunięcia terminu oficjalnego powołania Kawalerii, a w końcu upadku projektu na sejmie w 1638 r. Można uznać za pewnik, że Jerzy Sebastian wraz z resztą posłów województwa krakowskiego realizował na polecenie ojca politykę sprzeciwu wobec królewskich planów ustanowienia Kawalerii Orderu²⁸. Stanisław Lubomirski bezbłędnie wyczuwał nastroje wśród szlachty, dla której wizja bractwa orderowego naruszającego zasadę równości stanu szlacheckiego była nie do przyjęcia²⁹.

26 5 VII 1634 statut został zatwierdzony przez papieża; Andrzej Tomaszek, „Projekt Orderu Niepokalanego Poczęcia NMP”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* (t. XXII, 1987): 108; Krzysztof Filipow, „Vicisti Vince. Początki Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny”, *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, 7 (1993): 7; Henryk Wisner, *Władysław IV Waza* (Wrocław: Zakład Narodowy Ossolińskich, 1995), 127; Jan Dziegielewski, „O ustrojowo politycznych aspektach orderu Niepokalanego Poczęcia i uznaniu Najświętszej Maryi Panny królową Korony Polskiej”, *Studia Claromontana*, 23 (2005): 17.

27 Dziegielewski, „O ustrojowo politycznych aspektach”, 17–18.

28 Stanowczo przeciwko Kawalerii Orderu wypowiedział się np. Marcjjan Ścibor Chełmski; Andrzej Tomaszek, „Sejm 1638 r. w obronie szlacheckiej równości”, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 39/2 (1987): 27; konstytucja „O tytułach cudzoziemskich”, *Volume Legum* (dalej: VL) (Petersburg: Nakładem i Drukiem Jozafata Ohryzki, 1859), t. III, 441.

29 Swoistym paradoksem jest fakt, że w 1647 r. Ferdynand III Habsburg nadał Stanisławowi Lubomirskiemu tytuł księcia Świętego Cesarstwa Rzymskiego, a już wcześniej

Jerzy Sebastian był aktywny na kolejnym sejmie w 1639 r., jednym z najbardziej burzliwych za panowania Władysława IV Wazy³⁰. 24 października, jak zapisał autor sejmowego diariusza, „Numerus maior PP. posłów przybył. Incompatibilibus kontynuowali się długo. Wtrącił w tem senatus consulta P. starosta sądecki [J.S. Lubomirski], o których trochę mówiono”³¹. Lubomirski zaprotestował przeciwko planom sądu sejmowego nad podkanclerzym Jerzym Ossolińskim za obrazę podkomorzego wiskiego Stanisława Baranowskiego. Jak się wydaje, przesądziły o tym względy rodzinne – córka Ossolińskiego, Helena Tekla, wyszła za Aleksandra Michała Lubomirskiego, a Jerzy Sebastian wybrał lojalność wobec brata i jego teścia. W obliczu paraliżu izby stronnicy króla uznali, że prolongata obrad nie ma sensu³². Wówczas Jerzy Sebastian wraz z bratem zaproponował, by udać się do senatu i pożegnać króla. Trudno tę sytuację uznać za klasyczne zerwanie sejmu, gdyż nie nastąpiło opuszczenie miejsca obrad przez posła, jednak skutek był podobny³³. Paradoksalnie, obie strony do pewnego stopnia mogły się uznać za usatysfakcjonowane – Lubomirscy zablokowaniem groźby sądu nad Ossolińskim, co postawiłoby Aleksandra Michała i Jerzego Sebastiana w wyjątkowo niezręcznej sytuacji, a dwór królewski zgodą posłów krakowskich z 29 października 1639 r. na użytkowanie przez królewicza Karola Ferdynanda jednego z opactw, choć jedynie do następnego sejmu³⁴.

na mocy przywileju Rudolfa II Habsburga Sebastian Lubomirski tytułował się „hrabią na Wiśniczu”; Robert Borkowski, „Głogowska linia drzewa genealogicznego Lubomirskich”, w: *Małe Miasta. Dom polski w refleksji badawczej*, red. Mariusz Zemło (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2021), 259.

30 Wybrany na sejmiku 25 VIII 1639 obok starosty bieckiego Jana Wielopolskiego, chorążego krakowskiego Franciszka Dębińskiego, starosty lancorońskiego Michała Zebrzydowskiego, miecznika krakowskiego Samuela Czarnockiego i Stanisława Chrzastowskiego, *ASWK*, t. II, 234. W tym czasie w aktywności publicznej wychodził już poza granice Małopolski, pisząc jako marszałek list do władz Gdańska, Jerzy Sebastian Lubomirski do rady miejskiej Gdańska, Proszowice 27 VIII 1639, AP. Gd. rkps 300, 29/120, k. 324.

31 Cyt za PAN-PAU, rkps 8816, 39; Izabela Lewandowska-Malec, *Communis consensus – unanimes consensus. Sejm walny Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1586–1668* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2021), 335.

32 Wojciech Kriegerseisen, *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej (do 1763 roku)* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995), 42.

33 Dankowski, *Liberum veto*, 89–90.

34 Tym razem liderem opozycji w rodzinie Lubomirskich był starszy Aleksander Michał, który jeszcze 25 X 1639 r. w imieniu posłów sandomierskich sprzeciwił się łączeniu probostwa miechowskiego z płockim i dziekanią krakowską, PAU-PAN, rkps 367, 21–22.

W 1640 r. Jerzy Sebastian Lubomirski ponownie zasiadł w izbie poselskiej. 7 maja został wybrany do deputacji do spraw rachunków skarbowych, a 30 maja wypowiedział się w sprawie bliżej niezidentyfikowanego dekretu sądu, opowiadając się za jego złagodzeniem³⁵. Szlachta krakowska w swym laudum relacyjnym z 19 czerwca 1640 r. powierzyła mu godność szafarza podatków³⁶. Trudno odczytywać to inaczej jak wyraz wyjątkowego zaufania.

Przełomowym momentem w karierze parlamentarnej młodego Lubomirskiego był sejm z 1643 r.³⁷ To właśnie na nim powierzono mu godność marszałka sejmu. Analizując jego mowę powitalną do króla, warto pamiętać, że nie zawierała ona zazwyczaj poglądów politycznych wygłaszającego, a raczej stanowiła element barokowego *decorum*³⁸. Typowe były standardowe elementy, jak życzenia zdrowia, długiego panowania, względnie kondolencje z powodu śmierci królowej czy pochwała demokracji szlacheckiej. W swej mowie Lubomirski dziękował Władysławowi IV za jego starania o utrzymanie pokoju podczas wojny trzydziestoletniej: „między błyskających się i przegrążających broni igrzyskiem i chrześcijańską krew niechrześcijańsko między sobą toczonych, tak wielkie, tak szczęśliwe opatrności królewskiej dzieło, po łasce Bożej, samemu tylko winna Ojczyzna nasza WKMci pieczołowaniu i staraniu”³⁹.

Na sejmie tym nie brakowało raf i mielizn, które J.S. Lubomirski musiał zręcznie ominąć, by doprowadzić obrady do szczęśliwego końca. Już dwa dni po wyborze, 14 lutego, musiał mediować w sporze o wakanse, który tradycyjnie rozpalił emocje w izbie poselskiej⁴⁰. W krytycznym dniu planowego zakończenia obrad (29 III) ryzykownie blokował drzwi, uniemożliwiając opuszczenie sali grupie posłów, a następnie w nocy dokończył obrady pod nieobecność aż 38 posłów⁴¹. Jako marszałek doprowadził do precedensu, aktykując (wpisując do akt urzędowych)

35 Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: BUW), rkps Zbiór Steinwehra, Polonica Varia, t. III, 25, 49.

36 VL, t. III, 471.

37 Wybrany na sejmiku proszowickim 2 I 1643 obok starosty bieckiego Jana Wielopolskiego, starosty chęcińskiego Jana Klemensa Branickiego, łowczego krakowskiego Jana Ścibora Chełmskiego, miecznika krakowskiego Samuela Czarnockiego i Stanisława Chrzastowskiego, ASWK, t. II, 280.

38 *Witanie króla przez Jerzego Sebastiana Lubomirskiego na sejmie 1643*, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rkps 226/II, 49–50.

39 Edward Opaliński, *Sejm srebrnego wieku 1587–1652. Między głosowaniem większościowym a liberum veto* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001), 139.

40 BUWr, rkps Zbiór Steinwehra, Polonica Varia, t. III, 142.

41 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, II, 354.

w urzędzie grodzkim warszawskim tekst konstytucji uchwalonych na sejmie, bez sesji pieczętarskich⁴². Wiadomo, że spotkało się to z oburzeniem kanclerza Jerzego Ossolińskiego, za to przemilczał ten incydent w swoim pamiętniku Albrycht Stanisław Radziwiłł. Wydaje się, że przeważała tu lojalność Radziwiłła wobec rodziny Lubomirskich z racji małżeństwa kanclerza litewskiego z Krystyną Anną Lubomirską, młodszą siostrą Jerzego Sebastiana⁴³.

Udane zakończenie sejmu nie oznaczało, że przed Jerzym Sebastianem od razu otworzyły się szeroko drzwi do kariery w elicie urzędniczej Rzeczypospolitej. Niezawodny Radziwiłł zapisał, że choć Władysław IV od 3 lipca 1644 r. przez pięć dni przebywał w Niepołomicach goszczony przez wojewodę krakowskiego i otwarcie okazywał zyczliwość domowi Lubomirskich, to nie chciał się zgodzić na nadanie Jerzemu Sebastianowi starostwa krakowskiego. Kronikarz przypuszczał, że król raczej odda starostwo jego starszemu bratu, staroście sandomierskiemu Aleksandrowi Michałowi⁴⁴. Jerzy Sebastian zbliżał się do trzydziestki i miał wprawdzie starostwa grodowe i niegrodowe, ale wciąż nie miał najważniejszego: ministerialnego urzędu centralnego, czy chociażby dygnitarstwa. Początkowo szybciej, bo w wieku 27 lat awansował jego starszy brat Aleksander Michał, który wprawdzie we wrześniu 1641 r. mimo protekcji teścia przegrał rywalizację o miecznikostwo koronne z Janem Stanisławem Jabłonowskim, ale otrzymał po nim urząd podczaszego królowej, a w 1645 r. został koniuszym koronnym⁴⁵. W przypadku Jerzego Sebastiana nominacja na urząd marszałka nadwornego koronnego, a potem wielkiego koronnego nastąpiła już za panowania Jana Kazimierza Wazy, a więc gdy bohater niniejszego tekstu miał 34 lata⁴⁶.

Ważną rolę odegrał Jerzy Sebastian Lubomirski na słynnym sejmie w 1646 r. Był marszałkiem sejmiku przedsejmowego i z pewnością miał wpływ na wybór kompletu poselskiego⁴⁷. Sejm ten można by nazwać wręcz „inkwizycyjnym”, bowiem opozycja na czele ze Stanisławem

42 Jan Dziegielewski, *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1992), 67.

43 Korytko, „*Na których opiera się Rzeczpospolita*”, 237.

44 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, II, 413.

45 Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 320.

46 Lewandowska-Malec, *Communis consensus*, 156.

47 Poza Lubomirskim na posłów wybrano: podkomorzego krakowskiego Franciszka Dembińskiego, starostę checińskiego Jana Klemensa Branickiego, starostę lanckorońskiego Michała Zebrzydowskiego, podsędkę krakowskiego Stanisława Chrzastowskiego i stolnika krakowskiego Stefana Korycińskiego, ASWK, t. II, 309, 314; BCz, rkps 1320, 327.

Lubomirskim, zdecydowanym przeciwnikiem zbrojnego konfliktu z Turcją, doprowadziła do wycofania się Władysława IV Wazy z planów wojny tureckiej. Na początku obrad gorąco dyskutowano nad pomysłem wspólnego kolokwium izby poselskiej z senatem bez króla. 15 listopada 1646 r. za taką formą opowiedział się między innymi starosta generalny wielkopolski Bogusław Leszczyński i Stanisław Szczucki, poseł z województwa sandomierskiego. 28 listopada kanclerz Ossoliński przekazał odmowną odpowiedź króla w sprawie zgody na kolokwium⁴⁸.

29 listopada 1646 r. J.S. Lubomirski poparł opinię pisarza litewskiego Krzysztofa Zawiszy, że izba poselska nie powinna zmieniać zdania w sprawie kolokwium z senatem, ale bez króla. Lubomirski odwołał się do wolności szlacheckiej i rozsądku zgromadzonych:

zacytujmy pakta wobec króla i przeczytajmy o zmniejszeniu przybocznej gwardii królewskiej. Takie jest moje zdanie na mocy prawa, aby wysłać kilku do senatu, bo iść wszystkim tłumnie uznano wczoraj za niegodne. Jednak nie tylko w myśl wolności, lecz i rozsądku żalimy się i radzimy; chodźmy prosto do króla i po prostu oświadczmy, że w żaden sposób nie odstąpimy od tego cośmy wczoraj wnieśli. Do senatorów zaś trzeba wystosować wezwanie, by nas nie opuszczali i wypełnili obowiązki dobrych senatorów⁴⁹.

Ostatecznie kolokwium rozpoczęło się 1 grudnia z udziałem 36 senatorów. Zgodnie z zasadą alternaty rozpoczął stolnik krakowski Stefan Koryciński, który zarzucił senatorom, że nie wspierają izby poselskiej w dochodzeniu do naprawy prawa, że senatorowie nie wykonują swoich obowiązków, że milczą, że uzurpują sobie nadmierną władzę w stosunku do izby poselskiej. Dodatkowo wymienił złamanie prawa przez króla: zaciąg wojska bez zgody sejmu, niewłaściwe użycie pieczęci pokojowej, panoszenie się na dworze cudzoziemców wysyłanych jako posłowie za granicę⁵⁰.

Były to zarzuty bardzo mocne, ale rzecz charakterystyczna, wypowiedziane przez innych niż Lubomirski posłów krakowskich. Role były bowiem starannie rozpisane – Stanisław Lubomirski nie chciał otwartej wojny z dworem królewskim, pamiętając, że Jerzy Sebastian wciąż czeka

48 Andrzej Korytko, „Sejm 1646 roku jako przykład sprzeciwu wobec polityki królewskiej”, w: *Najjaśniejsza Rzeczpospolita. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, red. Małgorzata Durbas (Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego, 2019), 82, 84.

49 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II, s. 531.

50 Korytko, „Sejm 1646 roku”, 85–87.

na awans senatorski lub dygnitarski i nadmierne podsycanie radykalizmu izby poselskiej mogłoby zaszkodzić jego karierze. Jak informowali na początku grudnia wysłannicy miasta Krakowa: „wczora[j] w poselskiej izbie (...) dwie konstytucje czytano rozpuczeniu wojska, gdzie przyłożono i gwardyją K.J.M., która nie ma być większa nad 600 ludzi i to, aby residentów i consiliarzów KJMć nie miał cudzoziemców”⁵¹.

Jerzy Sebastian Lubomirski przezornie skupił się na innych tematach – przede wszystkim sprawie Trubecka (Trubczewska), przekazanego przez Władysława IV Carstwu Moskiewskiemu w geście dobrej woli przed planowaną wojną z Turcją⁵². Sprawa rekompensaty za utracone przez Wielkie Księstwo Litewskie terytorium stała się przedmiotem ostrego sporu Korony z Litwą. Od 23 listopada 1646 r., odpowiadając na obawy i zarzuty posłów litewskich, Lubomirski wniósł, żeby Litwini zaproponowali sami rozwiązanie problemu, a następnie argumentował, że strona polska uczyniła wiele, aby zadowolić Litwę. Optował za przekazaniem dochodów z kwarty Litwie, na co zgodzili się wszyscy oprócz posłów z województwa kijowskiego⁵³.

Na sejmie w 1647 r. J.S. Lubomirski zabrał głos 23 maja, gdy stawiając diagnozę stanu państwa, powiedział, że w chorobie zawsze używa się odpowiedniego lekarstwa⁵⁴. Opowiedział się za uchwaleniem zapłaty wojsku, obrony i bezpieczeństwa państwa. Postulował, aby prywatne sprawy omawiać na końcu⁵⁵. Był to ostatni sejm za życia Władysława IV Wazy i jeden z ostatnich, na którym Jerzy Sebastian pojawił się w charakterze posła przed nominacją senatorską. Posłował jeszcze w 1648 r. na sejm konwokacyjny z województwa krakowskiego, następnie uczestniczył w elekcji Jana Kazimierza i pojawił się na sejmie koronacyjnym w 1649 r.⁵⁶

Warto poruszyć kwestię charakteru posłowania J.S. Lubomirskiego. Czy realizował on jeszcze szesnastowieczne ideały posła oddanego dobru publicznemu i służbie, czy też był już przedstawicielem epoki młodych,

51 Jan Kotlicki i Gabriel Ochocki do rady miasta Krakowa, Warszawa 7 XII 1646, cyt. za PAU-PAN, rkps 424, 23.

52 H. Wisner, „Litwa i plany wojny tureckiej Władysława IV. Rok 1646”, *Kwartalnik Historyczny*, R. 85, nr 2 (1978), 261 i n.

53 BJ, rkps 49,172; Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II, 525–526.

54 Wybrany na sejmiku II IV 1647 obok: starosty białocerkiewskiego Konstantego Jacka Lubomirskiego, stolnika krakowskiego Stefana Korycińskiego, podsędką krakowskiego Stanisława Chrzastowskiego, Zygmunta Tarły i Adama Reja, ASWK, t. II, 329.

55 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. III, s. 34.

56 ASWK, t. II, 355, 370; VL, t. IV, 99; Stefania Ochmann-Staniszevska, Zdzisław Staniszevski, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000), 355.

ambitnych i bezwzględnych magnatów, dla których posłowanie było jedynie etapem, epizodem w budowaniu kariery?⁵⁷ Zgromadzony materiał wskazuje jednoznacznie, że dla synów Stanisława Lubomirskiego działalność poselska była tylko pewnym etapem w karierze. Mimo to nie można jej lekceważyć. Posłowanie dawało bezcenne doświadczenie polityczne i kontakty w małopolskiej elicie władzy, czasem zresztą oparte na więzach pokrewieństwa. Na pierwszym sejmie w 1637 r. jednym z towarzyszy Jerzego Sebastiana w komplecie poselskim był jego brat cioteczny, starosta lanckoroński Michał Zebrzydowski⁵⁸.

Posłując, Jerzy Sebastian mógł bezpośrednio walczyć o interesy domu Lubomirskich, gdy na przykład na sejmie w 1640 r. podnoszono w izbie kwestię szybu we wsi Siercza obok Wieliczki, za pomocą którego Lubomirscy zorganizowali nielegalne wydobycie soli⁵⁹. Funkcja marszałka sejmu dodatkowo dodawała splendoru, a późniejsza kariera J.S. Lubomirskiego potwierdza wyniki badań wskazujące, że prowadzenie obrad sejmu przeważnie torowało drogę do krzesła senatorskiego⁶⁰. Jeśli coś spowolniło jego awans za panowania Władysława IV Wazy, to inspirowana przez Stanisława Lubomirskiego zdecydowana krytyka planów wojny tureckiej w 1646 r. i odmowa przyjęcia przez ojca magnata kasztelanii krakowskiej połączona ze skuteczną presją na króla, by zgodził się na cesję starostwa krakowskiego na rzecz Jerzego Sebastiana⁶¹.

Obserwując poczynania Jerzego Sebastiana na forum sejmu, małopolska szlachta szybko dostrzegła, że posiada atuty politycznego lidera i jeszcze za życia ojca nie miała wątpliwości, że to właśnie Jerzy Sebastian, a nie Aleksander Michał czy najmniej widoczny Konstanty Jacek powinien być przywódcą szlachty małopolskiej⁶². Według anonimowej

57 Urszula Świdarska-Włodarczyk, *Autorytety parlamentarne. Wzorce i wzory osobowe w Rzeczypospolitej XVI i XVII wieku* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2017), 60–62.

58 W tym samym komplecie inny poseł, ordynat pinczowski Ferdynand Myszkowski, był powinowatym Lubomirskiego jako mąż Konstancji ks. Zasławskiej. Jej matka – Eufrozyna ks. Ostrogska – była stryjeczną siostrą matki Jerzego Sebastiana; Anusik, „Kilka rys na portrecie”, 161, 166.

59 Debata z 26 V 1640, BUW, rkps Zbiór Steinwehra, Polonica Varia, t. III, 49.

60 Stefan Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku* (Wrocław: Wydawnictwo PAN, 1990), 41–42; Stefania Ochmann-Staniszevska, Zdzisław Staniszevski, *Sejm Rzeczypospolitej*, t. II, 307.

61 Krzysztof Zemela, „Adam Kazanowski – dzierżawca żup wielickich w latach 1642–1647”, *Przegląd Historyczny* (1985), t. 76, z. 2, 264.

62 Świadek wydarzeń, Aleksander Obodziński, wychwalał zasługi rodziny, np. aktywność sejmową A. Lubomirskiego, jego działalność w sądach w woj. sandomierskim. W przypadku J.S. Lubomirskiego starosty sądeckiego autor podkreślił dorobek jako deputata do Trybunału z woj. krakowskiego; Aleksander Obodziński, *Pandora*

relacji: „krakowskie województwo tu Lubomirskiego wyprawilo na ten plac z koła prosowskiego, sandeckiego starostę. Ojca naśladowuje, żołnierzy wiece kocha”⁶³.

Gdyby nie poparcie szlachty, Lubomirski nie mógłby tyle razy być wybierany na marszałka sejmików w Proszowicach, np. deputackiego 15 września 1636 r., przedsejmowego 27 marca 1640 r., ziemi bieckiej 9 lipca 1641 r., relacyjnego 26 marca 1642 r., proszowickiego 12 września 1644 r. (kwitowano go z sumy 86698 złp.), przedsejmowego 13 września 1646 r.⁶⁴ Marszałkowanie zaczynał pod opieką ojca od sejmików obarczonych najmniejszym ryzykiem konfliktu, by z czasem łączyć funkcję marszałka i posła, a to dawało mu już bezpośredni wpływ na kształtowanie kompletu poselskiego. Ufano jego zdolnościom organizacyjnym. W 1638 i 1640 r. został szafarzem podatków w województwie krakowskim, a w styczniu 1647 r. wybrano go na pułkownika wojska do obrony województwa⁶⁵.

Działalność sejmowa i sejmikowa Lubomirskiego była tylko częścią procesu edukacji politycznej i przejmowania schedy po ojcu. Wojewoda starał się aranżować sytuacje, w których jego synowie mogliby się korzystnie zaprezentować przed obliczem króla. Obaj zadebiutowali niemal w tym samym czasie. W 1637 r. najstarszy syn Stanisława Lubomirskiego uczestniczył w uroczystościach koronacyjnych i weselnych Cecylii Renaty. Diariusz jej uroczystego wjazdu do Warszawy wymienia go jako wojewodzica ruskiego, który pod nieobecność miecznika koronnego niósł miecz koronny⁶⁶. Następnie obaj wojewodzice witali 3 listopada 1638 r. w okolicach Oświęcimia samego Władysława IV Wazę w drodze powrotnej z uzdrowiska w Baden⁶⁷. Obserwowanie przez Aleksandra Michała i Jerzego Sebastiana takich postaci jak np. doświadczonego dyplomaty, kasztelana wojnickiego Piotra Szyszkwskiego było

Starożytna Monarchów Polskich: Zacnośćią [...] Królów, Światłością Promieni Białego Orła Królestwa Polskiego [...] Pobożnością Patronów Polskich, poważnie ozdobiona [...] (Kraków: Drukarnia Krzysztofa Schedla, 1641), bez paginacji.

63 Cyt za: Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 324.

64 ASWK, t. II, 247–248, 251, 266, 272–273, 293–294, 309, 314; Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 322.

65 ASWK, t. II, 251, 316.

66 *Wjazd, koronacja, wesele najjaśniejszej Królowej Jej Mości Cecylii Renaty w Warszawie roku 1637*, wyd. Alicja Falniowska-Gradowska (Warszawa: Zamek Królewski, 1991), 75. Kilka lat później, w czerwcu 1642 r., Aleksander Michał uczestniczył w Warszawie w uroczystościach ślubnych ks. Filipa Wilhelma Neuburskiego z Anną Katarzyną Wazówną, BUW, rkps Zbiór Steinwehra, Polonica Varia, t. III, 121.

67 Sobieski Jakub, *Peregrynacja po Europie [1607–1613]. Droga do Baden [1638]*, oprac. Józef Długosz (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991), 260.

najlepszą szkołą politycznego działania⁶⁸. W lipcu 1646 r. Jerzy Sebastian i Konstanty Jacek znaleźli się w orszaku Ludwika Marii Gonzagi podczas uroczystego wjazdu do Krakowa⁶⁹.

Stanisław Lubomirski starał się stopniowo wprowadzać Jerzego Sebastiana w arkana funkcjonowania patronatu magnackiego. Wykorzystywał tu swoje bogate doświadczenie, gdy przed laty sam szukał politycznych sojuszników: „poznasz mię WXM, że jakośmy z młodych jeszcze lat z obopólną sobie przyjaźń offiarowali. Tak i teraz skutkiem w niej WXM iść chcę i będę”⁷⁰. Prawdopodobnie w drugiej połowie lat 30. w polu zainteresowania patronatu Lubomirskich znalazł się rozpoczynający wówczas karierę młody Jan Wielopolski⁷¹. Przyjaźnił się on wtedy z Jerzym Sebastianem, a protekcja Stanisława Lubomirskiego wpłynęła na oddanie mu w zarząd żup wielickich i bocheńskich⁷².

Kolejne przykłady politycznej edukacji Jerzego Sebastiana można odnaleźć w liście wojewody krakowskiego do Jana Pisarzowskiego, wpływowego stronnika rodziny Lubomirskich, z prośbą o życzliwość w Trybunale Koronnym podczas omawiania sprawy niejakiego Soleckiego. Sprawa musiała być poważna, a jej rozstrzygnięcie ważne dla syna Lubomirskiego, skoro wojewoda pisał o związku z „urzędem sądeckim”, a więc urzędem grodzkim, i uderzał w podniosły ton, że „idzie [tu] o zatrzymanie honoru syna mego”⁷³. W tym samym czasie pierwsze samodzielne prośby o protekcję zaczął kierować już sam Jerzy Sebastian za niewymienionymi z imienia szlachcicami Borzyszkowskim i Razowskim, tego drugiego tytułując nawet „przyjacielem”, co mogło sugerować wyższy poziom relacji niż układ magnat-sługa⁷⁴.

Debiut w Trybunale Koronnym w kadencji 1640/1641 i to od razu z funkcją wicemarszałka dawał Jerzemu Sebastianowi kolejną możliwość

68 Marcin Sokalski, „Piotr Szyszkowski”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. L/3, z. 206 (Kraków: Polska Akademia Nauk, 2015), 416.

69 Goszczyński, *Lubomirscy w systemie politycznym*, 353.

70 Stanisław Lubomirski do Krzysztofa Radziwiłła, Kraków 20 IX 1615, cyt. za AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, nr 8668, 1.

71 Stanisław Cynarski, „Początki kariery Wielopolskich”, w: *Spółeczeństwo staropolskie*, t. II (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979), 145–146.

72 Aleksander Stankiewicz, *Triumphus meritorum gentilitio*. Krecja zasług i pochodzenia Franciszka Wielopolskiego (1670–1732), *Krakowski Rocznik Archiwalny* 22 (2016), 28.

73 Stanisław Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Niepołomice 11 V 1639, cyt. za BJ, rkps 5816/III, 62.

74 Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Sącz 20 IV 1639, BJ, rkps 5816/III, 109; tenże do tegoż, Kraków 9 VII 1639, *ibidem*, 72.

sprawdzenia się w działalności publicznej⁷⁵. Nie ma wątpliwości, że ojciec zrobił wiele, by ułatwić synowi wybór na deputata. Młody magnat mógł się uczyć u boku pisarza ziemskiego krakowskiego Maksymiliana Jarzyny, drugiego deputata z województwa krakowskiego. Ten doświadczony jurysta od lat pozostawał nie tylko w orbicie wpływów patronatu Lubomirskich, ale i Jakuba Sobieskiego oraz Hieronima Radziejowskiego, którego tytułował „swym dobrodziejem”⁷⁶.

Tandem Lubomirski-Jarzyna ponownie sądził razem w kadencji trybunalskiej 1644/1645⁷⁷. Zachowana korespondencja rzuca światło na proces uczenia się Jerzego Sebastiana u boku ojca. Ku radości Stanisława Lubomirskiego trzeci już raz (wcześniej w 1634 i 1638 r.) deputatem z Księstwa Oświęcimskiego i Zatorskiego wybrano wspomnianego już Jana Pisarzowskiego. Gratulując mu sukcesu, wojewoda krakowski nie omieszkał się pochwalić sukcesem syna, ale i prosić adresata o wsparcie:

ale tesz gratulor i Synowi memu, że będzie miał Collegę z WM., gdysz miejsce tamto sprawiedliwości ludzie potrzebuje godnych. Lubo przytym nie wątpię, że WM zechcesz zaras na pierwszą sesyją do Piotrkowa zjechać, proszę jednak abyś drogi tej Synowi me[mu] dopomógł i obierania Marszałka. Wyrozumiesz Wm szerzej zdanie moje od Syna mego, proszę tylko abyś się WM hac in parte sensui meo accommodować raczył⁷⁸.

Zaledwie trzy dni po liście ojca do Pisarzowskiego podobny list wysłał Jerzy Sebastian:

Gratulor nie tylko sobie, zem się o tym dowiedział, że Wmć mój M. Pan in Collegio hoc przyszyłch da P. Bóg Deputatów jesteś, ale i Województwu naszemu, że na tamtym miejscu, tak zacnego i godnego człeka mieć będzie. A że rozumiem, że Wmć mój M. Pan na pierwszą sesyją zjechać będziez raczył, zapraszam w companiją tę Wmci me[go] M. Pana z sobą, nie tylko

75 *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis. część II 1621–1660*, oprac. Dariusz Kupisz (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2017), 158.

76 PAN-PAU, rkps 2253, 134v; *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. I, cz. I, wyd. Franciszek Kluczycki (Kraków: nakł. Akademii Umiejętności Krakowskiej, 1880), 19; Maksymilian Jarzyna do Jana Pisarzowskiego, Kraków 10 II 1639, BJ, rkps 5816/III, 276, 298.

77 *Deputaci Trybunału Koronnego*, 187.

78 Stanisław Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Łańcut 24 IX 1644, cyt. za BJ, rkps 5816/III, 291.

w drodze tej i funkcycji mojej, ale i na każdym placu gotów będąc usługę moją Wmci me[mu] M. Panu oświadczając⁷⁹.

Jest oczywiste, że w podobieństwie sformułowań w obu listach nie ma przypadku i były one owocem przemyślanej strategii ojca i syna. Pod koniec życia Stanisława Lubomirskiego jego syn już w pełni kontrolował aparat urzędniczy i sieć lokalnych układów przyjacielsko-klientalnych w Małopolsce, czego dowodzi seria listów z lat 1645–1647. Ich treść jest w zasadzie niezmienna i zawiera prośby o wsparcie w Trybunale Koronnym połączone z zapewnieniem o gotowości do rewanżu i wsparcia, gdy będzie tego potrzebować adresat korespondencji⁸⁰.

Budowa zaplecza politycznego młodego magnata to także życie towarzyskie w granicach prowincji, manifestujące się np. uczestnictwem w ślubach, pogrzebach i innych uroczystościach, a dodatkowo umacniane przez posiadane nieruchomości w Krakowie⁸¹. Następowala tu swoista wymiana usług, wyrazów wdzięczności, rewanżu i docenienia danej osoby. Jerzy Sebastian Lubomirski z pewnością nieprzypadkowo uczestniczył w uroczystościach pogrzebowych w Krakowie 8 lipca 1641 r. zasłużonego dla domu Lubomirskich podkomorzego krakowskiego Marcjana Ścibora Chełmskiego. Jego obecność została dostrzeżona przez obecnych, o czym można wnioskować na podstawie zachowanej mowy pogrzebowej⁸². 5 listopada 1642 r. uczestniczył w wielkim spotkaniu w Zamościu z udziałem m.in. arcybiskupa lwowskiego Stanisława Grochowskiego oraz licznych przedstawicieli magnaterii, wśród nich wojewody ruskiego Jakuba Sobieskiego, ks. Jeremiego Wiśniowieckiego i wielu innych⁸³.

Gdy magnata dosięgła osobista tragedia w postaci śmierci żony Konstancji, prosił niezawodnego Pisarzowskiego, by ten zechciał przybyć do

79 Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Dobczyce 27 IX 1644, cyt. *ibidem*, 342.

80 Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego bez daty, miejsca i roku. Informował o sporze sądowym rodziny Ligezów z ks. Robakowskim, BJ, rkps 5816/III, 396; Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Dąbrowa 21 [?] IV 1645. Prosił o życzliwość dla sprawy p. Pisarskiego; Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Zakliczyn 25 V 1645. Prosił o życzliwość w trybunale dla sprawy niezidentyfikowanego z imienia Chrzastowskiego, *ibidem*, 398; Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Dąbrowa 27 VIII 1645. Pisał w sprawie „życzliwości” dla sprawy niezidentyfikowanego z imienia Lanckorońskiego w Trybunale Koronnym, *ibidem*, 402; Jerzy Sebastian Lubomirski do Jakuba Michałowskiego, Warszawa 19 V 1647, PAU-PAN, rkps 2251, 62.

81 Kamila Follprecht, *Właściciele nieruchomości w Krakowie w 1655 roku* (Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2001), 110.

82 Biblioteka Narodowa (dalej: BN), rkps 6634, 254–254v.

83 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. II, 325–326.

Krakowa na uroczystości pogrzebowe, wyznaczone na 26 marca 1648 r.⁸⁴ Obecność Lubomirskiego na chrzcie dziecka z pewnością była nobilitacją dla urzędnika lokalnego samorządu. Zaszczytu tego doświadczył np. Hieronim Śmietanka, podstarości i sędzieja grodzki krakowski i jego żona Katarzyna Jędrzejowska podczas chrztu 20 marca 1647 r. w katedrze krakowskiej ich syna Stanisława⁸⁵. Młody Lubomirski, wzorem ojca, umacniał więzi ze środowiskiem lokalnych urzędników krakowskich⁸⁶. Sędziowie grodzcy, podstarościowie i inni urzędnicy z kolei budowali relacje klientalne na jeszcze niższym poziomie⁸⁷.

Dom Lubomirskich dbał o umacnianie związków z innymi domami magnackimi. Na początku 1642 r. Krzysztof Opaliński, wytrawny obserwator życia publicznego, pisał do brata o Konstantym Jacku Lubomirskim, „Pan starosta białocerkiewski, syn Pana Wojewody Krakowskiego, powracając z cudzych krajów do Czarnkowa obrócił, ma być (...) i w domu moim. bądź WMć pewien, że i uczęstuję, i udaruję, jeżeli będzie. Rozumieją sam drudzy, że to z rozkazania ojcowskiego poszło”⁸⁸. Poza uroczystościami ślubnymi i pogrzebowymi doskonałą okazją były uroczyste wjazdy do stolicy. W maju 1647 r. wjazdowi kanclerza litewskiego Albrychta Stanisława Radziwiłła towarzyszyli wszyscy trzej synowie Stanisława Lubomirskiego⁸⁹.

Pozostaje na koniec pytanie, czy początkowe lata działalności politycznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, a więc za panowania Władysława IV Wazy, zdeterminowały jego późniejszą postawę opozycjonisty, a w końcu rokoszanina? Słusznie swego czasu Urszula Augustyniak postawiła nieco przewrotne pytanie, czy można używać pojęcia „opozycja” w sytuacji, gdy kolejni Wazowie i ich stronnicy próbowali wprowadzać zmiany ustrojowe, w sposób zresztą często niezgodny z prawem, a zdecydowana większość szlachty była przeciwko? Czy można nazwać

84 Jerzy Sebastian Lubomirski do Jana Pisarzowskiego, Kraków 27 II 1648, BJ, rkps 5816/III, 165.

85 Jan Sygański, *Z dawnych metryk kościoła mariackiego w Krakowie* (Lwów: nakł. Towarzystwa Heraldycznego, 1911), 77.

86 Podobnie Lubomirscy czynili w przypadku podwojewództw, niezbędnych w codziennej działalności administracyjnej; Alicja Falniowska-Gradowska, „Podwojewództwo województwa krakowskiego w XVI do XVIII wieku”, *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie*, z. 158, Prace Historyczne, t. 16, (1993), 143–202.

87 Jak np. Jan Starski sędzia grodzki krakowski protegujący w marcu 1636 r. Kazimierza Sadowskiego, BN, rkps 6640, 182.

88 *Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653*, red. Roman Pollak, oprac. Marian Pełczyński (Wrocław: Zakład im. Ossolińskich, 1957), 60.

89 Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. III, 23.

„opozycją” większość ówczesnego społeczeństwa szlacheckiego, mającego wpojone jeszcze w spadku po ruchu egzekucyjnym z XVI w. silne poczucie legalizmu? To, co dawniej po marksistowsku nazywano „egoizmem klasowym”, paradoksalnie można wręcz uznać (przynajmniej w I połowie XVII w.) za troskę o stan praworządności⁹⁰.

Szlachta w okresie srebrnego wieku wciąż zachowywała szacunek dla godności króla, utrzymując model demokracji polegający na wzajemnym przekonywaniu się racjami, a nie mechanicznym głosowaniu większością. Ówczesni odróżniali króla jako człowieka, któremu należy się szacunek jako pomazańcowi boskiemu, i króla jako człowieka popełniającego ludzkie błędy. Tego drugiego można było, a nawet należało krytykować, nie zapominając, oczywiście, o szacunku dla tronu jako instytucji⁹¹.

Jeśli coś obciąża Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w badanym okresie, to fakt, że z biegiem lat zdawał się coraz mniej dostrzegać cienką linię między wolnością krytyki króla a pełną negacją jego polityki. W omawianym okresie widać początki tej postawy. Podczas sejmku w 1643 r. młody magnat miał, według Adama Kerstena, odpowiedzieć królowi grożącemu mu niełaską, że od zaszczytów i urzędów woli ojczyznę, a w domyśle – wolność szlachecką⁹². Jak zaznaczyłem wcześniej, taka postawa oraz otwarty konflikt domu Lubomirskich z Władysławem IV pod koniec panowania króla opóźniły o kilka lat awans senatorski syna pana na Wiśniczu. To rodziło w Jerzym Sebastianie pogębiające się z biegiem lat poczucie krzywdy i tkwiło w nim aż do końca życia, gdy wciąż powoływał się na swoje zasługi i co znamienne, przypominał właśnie marszałkowanie na sejmie w 1643 r.⁹³

System *monarchia mixta* zakładał powszechną aktywność ówczesnych uczestników życia publicznego połączoną z odpowiednio wysoką kulturą polityczną, pełną wolnością głosu i równowagą między trzema stanami sejmującymi. Elementem równowagi w latach 30. i pewnej wizji funkcjonowania państwa było słynne *Trifolium*, a więc nieformalna współpraca trzech wpływowych magnatów: Stanisława Lubomirskiego,

90 Urszula Augustyniak, *Wazowie i „królowie rodacy”*. Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999), 197–198.

91 Izabela Lewandowska-Malec, „Parlamentaryzm w Rzeczypospolitej Obojga Narodów jako przejaw demokracji deliberatoryjnej”, w: *Unie międzypaństwowe – parlamentaryzm – samorządność. Studia z dziejów ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. Wacław Uruszczyk et al. (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2020), 250–253.

92 Kersten, „Jerzy Sebastian Lubomirski”, 15.

93 Lubomirski, *Jawnej Niewinności*, 7.

Stanisława Koniecpolskiego i Jakuba Zadzika⁹⁴. Zadzik zmarł w 1642 r., Koniecpolski cztery lata później, a Lubomirski w 1649 r. Dopóki żył ojciec Jerzego Sebastiana, w naturalny sposób brał on na siebie część niechęci dworu królewskiego, chroniąc w ten sposób syna. Tak się stało na sejmie w 1646 r., gdy Jerzy Sebastian umiejętnie zachowywał równowagę między podsycanym przez ojca kategorycznym kursem opozycyjnym szlachty krakowskiej wobec planów wojny tureckiej króla a otwartą konfrontacją z Władysławem IV Wazą, co mogłoby zamknąć przed młodym magnatem drogę do dalszych awansów. Po śmierci Stanisława Lubomirskiego tej naturalnej ochrony zabrakło, a Jerzy Sebastian jako lider szlachty małopolskiej wybrał w nieco ponad dekadę później drogę otwartej konfrontacji z kolejnym Wazą na polskim tronie⁹⁵.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Główne Akt Dawnych: Archiwum Publiczne Potockich, ks. 9, t. II
Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. I, nr 7,
ks. 66
- AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, nr 8668
- Archiwum Państwowe w Gdańsku: rkps 300, 29/118, rkps 300, 29/120
- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: Dokt. 2018/219 (Artur Goszczyński,
*Lubomirscy w systemie politycznym Rzeczypospolitej za panowania Zygmunta
III i Władysława IV*, Kraków, 2018)
- Biblioteka Czartoryskich: rkps 390, rkps 1320
- Biblioteka Jagiellońska: rkps 49, rkps 5816/III
- Biblioteka Narodowa: rkps 6634, rkps 6640
- Biblioteka Polskiej Akademii Nauk-Polskiej Akademii Umiejętności: rkps 367,
rkps 424, rkps 2251, rkps 2253, rkps 8816
- Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego: rkps Zbiór Steinwehra, Polonica Varia,
t. III
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: rkps 226/II

94 Kwestia istnienia *Trifolium* i przejawów oraz efektów jego działania wzbudza dyskusje w literaturze przedmiotu, zob. Janusz Dorobisz, „Trifolium – nieformalne porozumienie senatorów koronnych z lat trzydziestych XVII w.”, *Przegląd Sejmowy*, nr 2(157) (2020), *passim*.

95 W 1651 r. Jerzy Sebastian uderzył laską instygatora koronnego Daniela Żytkiewicza wizytującego szyb solny w Sierczy, dając jeden z licznych dowodów swego nieposkromionego temperamentu; Lewandowska-Malec, *Communis consensus*, 173.

Źródła drukowane

- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. II, wyd. Adam Przyboś (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1953).
- Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653*, red. Roman Pollak, oprac. Marian Pełczyński (Wrocław: Zakład im. Ossolińskich, 1957).
- Lubomirski Jerzy Sebastian, *Jawnej Niewinności Manifest Bogu, światu, ojczyźnie przez [...] P. Jerzego Sebastiana [...] Lubomirskiego [...] Podany [...]* (Warszawa: drukarnia Krzysztofa Schedla, 1666).
- Obodziński Aleksander, *Pandora Starożytna Monarchów Polskich: Zacnością [...] Królów, Światłością Promieni Białego Orła Królestwa Polskiego [...] Pobożnością Patronów Polskich, poważnie ozdobiona [...]* (Kraków: Drukarnia Krzysztofa Schedla, 1641).
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. I, cz. I, wyd. Franciszek Kluczycki (Kraków: nakł. Akademii Umiejętności Krakowskiej, 1880).
- Radziwiłł Albrycht Stanisław, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, tłum. i oprac. Adam Przyboś et. al., t. II–III (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980).
- Sobieski Jakub, *Peregrynacja po Europie [1607–1613]. Droga do Baden [1638]*, oprac. Józef Długosz (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991).
- Sumariusz Metryki Koronnej*, seria nowa, t. XI, *Księga wpisów podkanclerzego i następnie kanclerza Tomasza Zamoyskiego MK 181 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie 1633–1637*, oprac. Janusz Dąbrowski (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2019).
- Wjazd, koronacja, wesele najjaśniejszej Królowej Jej Mości Cecylii Renaty w Warszawie roku 1637*, wyd. Alicja Falniowska-Gradowska (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1991).
- Volumina Legum*, t. III, IV (Petersburg: Nakładem i Drukiem Jozafata Ohryzki, 1859).

Książki i monografie

- Augustyniak Urszula, *Wazowie i „królowie rodacy”. Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999).
- Bąkowa Joanna, *Szlachta województwa krakowskiego wobec opozycji Jerzego Lubomirskiego w latach 1661–1667* (Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974).
- Borkowski Robert, „Głogowska linia drzewa genealogicznego Lubomirskich”, w: *Małe Miasta. Dom polski w refleksji badawczej*, red. Mariusz Zemło (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2021), 259–305.
- Chłapowski Krzysztof, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2017).
- Ciara Stefan, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990).
- Cynarski Stanisław, „Początki kariery Wielopolskich”, w: *Spółczeństwo staropolskie*, t. II (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979).

- Czermak Wiktor, *Studia Historyczne* (Kraków: Spółka Wydawnicza Polska, 1901).
- Czermak Wiktor, *Ostatnie lata Jana Kazimierza*, oprac. i wstępem poprzedził Adam Kersten (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1972).
- Dankowski Michał Zbigniew, *Liberum veto. Chłuba czy przekleństwo? Zrywanie sejmów w ocenach społeczeństwa drugiej połowy XVII wieku* (Toruń: Jagiellońskie Wydawnictwo Naukowe, 2019).
- Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis. część II 1621–1660*, oprac. Dariusz Kupisz (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2017).
- Długosz Józef, „Władysław Dominik Ostrogiński-Zasławski (1616–1656). Zarys biografii negatywnej”, w: *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003).
- Dzięgielewski Jan, *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1992).
- Follprecht Kamila, *Właściciele nieruchomości w Krakowie w 1655 roku* (Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2001).
- Janas Eugeniusz, „Jerzy Sebastian Lubomirski – mistrz intrygi politycznej”, w: *Lubomirscy – wśród ludzi i księzek: X Janowieckie Spotkania Historyczne: materiały sesji naukowej 29 czerwca 2013: Zamek w Janowcu* (Dom Północny) T. 2, red. Henryk Gmiterek et al. (Janowiec: Towarzystwo Przyjaciół Janowca, 2014).
- Kersten Adam, „Jerzy Sebastian Lubomirski”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. III (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1973), t. XVIII, 14–19.
- Kłaczewski Witold, *Abdykacja Jana Kazimierza: społeczeństwo szlacheckie wobec kryzysu politycznego lat 1667–1668* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1993).
- Kłaczewski Witold, *Jerzy Sebastian Lubomirski* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2002).
- Kłaczewski Witold, *W przededniu wojny domowej w Polsce. Walka sejmowa lat 1664–1665* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1984).
- Kołodziej Robert, *Pierwszy sejm z 1637 roku* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2003).
- Kołodziej Robert, „Uwagi o procedurze parlamentarnej na przykładzie sejmiku z 1638 r.”, w: *Czasy nowożytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplińskiego w 100. rocznicę urodzin*, red. Krystyn Matwijowski (Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, 2005).
- Korytko Andrzej, „Na których opiera się Rzeczpospolita”. *Senatorowie koronni za Władysława IV* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2015).
- Korytko Andrzej, „Sejm 1646 roku jako przykład sprzeciwu wobec polityki królewskiej”, w: *Najjaśniejsza Rzeczpospolita. Studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, red. Małgorzata Durbas (Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego, 2019).
- Kriegseisen Wojciech, *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej (do 1763 roku)* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 1995)

- Lewandowska-Malec Izabela, *Communis consensus – unanimes consensus. Sejm walny Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1586–1668* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2021).
- Lewandowska-Malec Izabela, „Parlamentaryzm w Rzeczypospolitej Obojga Narodów jako przejaw demokracji deliberatoryjnej”, w: *Unie międzypaństwowe – parlamentaryzm – samorządność. Studia z dziejów ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. Waław Uruszczak et al. (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2020).
- Libiszowska Zofia, *Żona dwóch Wazów* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1963).
- Lubomirscy – rodu droga na parnas Rzeczypospolitej: IX Janowieckie Spotkania Historyczne: materiały sesji naukowej, 25 czerwca 2011, T. 1, red. Henryk Gmiterek et al. (Janowiec: Towarzystwo Przyjaciół Janowca, 2012).
- Marcinkowska Maria, *Lubomirscy. Starostowie sądeccy i spisy* (Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe, 1998).
- Nagielski Mirosław, *Rokosz Jerzego Lubomirskiego w 1665 roku* (Warszawa: Wydawnictwo Trio, 1994).
- Nagielski Mirosław, *Druga wojna domowa w Polsce. Z dziejów polityczno-wojskowych Rzeczypospolitej u schyłku rządów Jana Kazimierza Wazy* (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2011).
- Ochmann Stefania, *Sejmy lat 1661–1662. Przegrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1977).
- Ochmann-Staniszevska Stefania, Staniszevski Zdzisław, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000).
- Opaliński Edward, *Sejm srebrnego wieku 1587–1652. Między głosowaniem większościowym a liberum veto* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001).
- Sokalski Marcin, „Piotr Szyszkowski”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. L/3, z. 206 (2015), 416418
- Sygański Jan, *Z dawnych metryk kościoła mariackiego w Krakowie* (Lwów: nakł. Towarzystwa Heraldycznego, 1911).
- Świdrska-Włodarczyk Urszula, *Autorytety parlamentarne. Wzorce i wzory osobowe w Rzeczypospolitej XVI i XVII wieku* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2017).
- Wisner Henryk, *Władysław IV Waza* (Wrocław: Zakład Narodowy Ossolińskich, 1995).
- Żołędź-Strzelczyk Dorota, *Pod każdym względem szlachetne ci dają wychowanie... Studia z dziejów wychowania szlachty w epoce staropolskiej* (Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2017).

Czasopisma

- Anusik Zbigniew, „Kilka rys na portrecie sławnego rokoszanina. Rzecz o najnowszej biografii Jerzego Sebastiana Lubomirskiego”, *Przegląd Nauk Historycznych* (2004), R. III, nr 1(5): 145–191.

- Dzięgielewski Jan, „O ustrojowo politycznych aspektach orderu Niepokalanego Poczęcia i uznaniu Najświętszej Maryi Panny królową Korony Polskiej”, *Studia Claromontana* 23 (2005): 17–24
- Dorobisz Janusz, „Trifolium – nieformalne porozumienie senatorów koronnych z lat trzydziestych XVII w.”, *Przegląd Sejmowy* nr 2(157) (2020): 59–80.
- Filipow Krzysztof, „Vicisti Vince. Początki Orderu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny”, *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, 7 (1993): 5–21.
- Kurdybacha Łukasz, „Wychowanie Aleksandra i Jerzego Lubomirskich w XVII wieku”, *Minerwa Polska*, R. II, z. 1–4 (1930).
- Przyboś Kazimierz, „Materiały do dziejów latyfundiów Lubomirskich. Podział majątku Stanisława Lubomirskiego w latach 1642–1649”, *Przemyskie Zapiski Historyczne*, R. VIII–IX (1991–1992): 215–258.
- Sokalski Marcin, „Działalność parlamentarna i sejmikowa Marcjana Ścibora Chełmskiego (1576–1641)”, *Rocznik Filozoficzny Ignatianum*, Vol. 25, No. 1 (2019): 71–98.
- Sokalski Marcin, „Kilka uwag o działalności sejmowej Franciszka Dembińskiego”, *Studia Historyczne*, R. XLII (1999), z. 3: 349–360.
- Sokalski Marcin, „Na pograniczu dwóch epok. Działalność parlamentarna Mikołaja Korycińskiego (1586–1637)”, *Studia Historyczne*, R. XLI (1998), z. 4: 495–508.
- Stankiewicz Aleksander, „Triumphus meritorum gentilitio. Kreacja zasług i pochodzenia Franciszka Wielopolskiego (1670–1732)”, *Krakowski Rocznik Archiwalny* 22 (2016): 21–69.
- Tomaszek Andrzej, „Sejm 1638 r. w obronie szlacheckiej równości”, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 39/2 (1987): 17–32.
- Tomaszek Andrzej, „Projekt Orderu Niepokalanego Poczęcia NMP”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 32 (1987): 107–124.
- Wisner Henryk, „Litwa i plany wojny tureckiej Władysława IV. Rok 1646”, *Kwartalnik Historyczny* R. 85, nr 2 (1978): 255–268.
- Zemeła Krzysztof, „Adam Kazanowski – dzierżawca żup wielickich w latach 1642–1647”, *Przegląd Historyczny* (1985), t. 76, z. 2: 255–268.

